

ECONOMIA DE SCHIMB

Am putea defini economia de schimb acel mod de organizare a activitatii economice care se intemeiaza pe mecanisme obiective ce pun in valoare fortele pietei in care raportul dintre cerere si oferta determina principiile de prioritate in alocarea si utilizarea resurselor materiale, umane si financiare disponibile. Intr-o astfel de economie, activitatea agentilor economici sunt supuse examenului riguros, dar drept, al pietei, aceasta rasplatind ori sanctionand, dupa caz, munca desfasurata in toate celulele economiei nationale, criteriile cu care opereaza sunt cele ale eficientei si ale concordantei activitatilor economice cu nevoile efective ale societatii. Pentru a supravietui in conditiile economiei de piata si cu atat mai mult pentru a desfasura o activitate rentabila, unitatile economice trebuie sa fie receptive la semnalele pietei, sa aiba o inalta capacitate de adaptare la schimbarile mediului economico-social, flexibilitate in mecanismul de functionare, sa manifeste inventivitate, spirit creator, preocupare permanenta pentru innoirea si modernizarea produselor, serviciilor, formelor de distributie, metodelor de promovare etc.

In principal economia de piata a evoluat de la formarea spontana a preturilor, de la economie de piata libera si de la o libera concurenta, la o economie de piata dominata de marile corporatii monopoliste, la o economie in care a aparut si s-a dezvoltat un agent economic nou, statul.

Reglementarea economiei prin mecanismele pietei isi are originea in ideile liberalismului economic, prefatate prin lucrarile fiziocratilor si dezvoltate de economistii clasici, Adam Smith si David Ricardo. Conceptia lor asupra societatii in general si asupra vietii economice, in special, sintetizata in formula „laissez faire, laissez passer, le monde va de lui meme” se baza pe considerarea acestora ca organisme care se dezvoltă după legi proprii și nu au nevoie de nici un amestec din exterior. Aceasta conceptie a fost consacrată de ei prin două principii esențiale: libera concurență și libera inițiativă. Așa cum arată A. Piètre „echilibrul în viața economică putea fi asigurat numai prin existența unei depline libertăți, deoarece numai astfel legile economice puteau să acționeze fără nici o piedică. Problemele trebuiau să se rezolve ele însele, prin singurul joc al mecanismelor autoreglatoare.”

Aceasta doctrina a fost consacrată pe plan politic prin principiul după care economicul era exclus din sfera de activitate a statului. Singurele măsuri de intervenție a statului admise erau acelea necesare pentru a elimina obstacolele care apăreau în calea jocului liber al concurenței, pentru a împiedica ca o unitate economică sau un grup de unități economice să distrugă sau să absoarbă concurenții săi, controlând o parte prea mare a pieței.

Adaptarea producției la nevoi se opera prin sistemul de semnalare al prețurilor, de unde și numele de economie de piață. Din confruntarea dintre ofertă și cerere rezulta un anumit preț care exercita o funcție economică esențială, producătorii orientându-și activitatea în funcție de oscilațiile acestuia. Astfel, dacă la un moment dat oferta de mărfuri era mai mică decât cererea solvabilă, prețurile creșteau având drept rezultat sporirea profiturilor, care la rândul său încurajau producătorii în largirea producției, în vederea adaptării ei la cerere și în același timp, o serie de consumatori ale căror venituri erau insuficiente, neputând face față urcării prețurilor, erau îndepărtați de pe piață și echilibrul dintre producție și consum se restabiea. Invers, atunci când oferta unui anumit produs era mai mare decât cererea solvabilă, prețul produsului respectiv scădea, fapt care determina pe producători să restrângă producția întrucât profiturile se micșorau și, în același timp, o parte din consumatori care până atunci erau în afara pieței, puteau să participe la cerere, având drept rezultat sporirea acesteia, fapt prin care cererea era adusă la nivelul ofertei și echilibrul se restabiea. Fiecare unitate economică se supunea prețurilor care rezultau din jocul ofertei și cererii.

Acest mecanism presupunea o mobilitate a factorilor de producție și o concurență perfectă. Prima înseamnă posibilitatea pentru antreprenor de a modifica în orice moment orientarea și volumul producției, de a spori producția când prețurile creșteau și de a o reduce pentru a se îndrepta spre alte domenii când prețurile se micșorau. În realitate, acest lucru nu era posibil nici chiar în acele condiții ale micșorii producției de mărfuri, existând dintotdeauna o anumită rigiditate ce ține atât de factorul capital, cât și de factorul forță de muncă. În ceea ce privește cel de-al doilea aspect, teza principală a concurenței perfecte era următoarea: unitățile economice erau mult mai mici față de mărimea pieței, nici una nu era în măsură să aibă prin propria-i acțiune o anumită influență asupra alteia. Însa, nici această concurență perfectă nu a existat niciodată, realitatea a fost în mod constant departe de această idealizare liberală. Procesul de dezvoltare a forțelor de producție, ca urmare a progresului tehnic din numeroase domenii de activitate, a mărit dimensiunea unităților economice în raport cu piața și prin aceasta cele puternice au câștigat o poziție care le permitea să influențeze piețele și să manevreze prețurile.

La aceste fapte, treptat, pe masura evolutiilor acestor economii, s-au adaugat noi distorsiuni create pe piata dintre care amintim: existenta marilor grupari monopoliste, interventia statului in viata economica, fenomenele de integrare economica.

Dupa unele aprecieri, concentrarea productiei si a capitalului in cateva corporatii gigant, nationale si transnationale, limiteaza asa numita „suveranitate” a consumatorului, deoarece producatorii nu mai asculta „absolut” si „pasiv” de consumatori si de actiunile acestora. Acestea urmarind sa vanda cat mai mult, modeleaza opiniile, gusturile si chiar deciziile consumatorilor, dirijeaza prin variate metode si in mare masura cererea. Drept urmare, economia de piata, asa cum exista ea in realitate in prezent nu mai prezinta trasaturile economiei de piata perfect concurentiala din gandirea clasica si neoclasica (numar mare de producatori si consumatori de putere aproximativ egala care actionau exclusiv in baza unor principii de rationalitate economica si erau perfect si permanent informati asupra raportului dintre cerere si oferta); ea se caracterizeaza printr-o „concurenta imperfecta”, ce presupune dominatia unui numar redus de unitati mari care duc o politica de piata in sensul de „diferentiere” (modificarea formala sau reala) a produsului, controleaza in grade diferite preturile, ridica bariere de diverse genuri la intrarea in domeniul lor de activitate a noilor concurenti (potentiali sau reali), influenteaza permanent, rafinat sau agresiv, cererea consumatorilor, opacizeaza informatia economica etc.

Totodata, din punct de vedere al mecanismului de functionare, economiile de piata sunt economii mixte, aceasta intrucat in conditiile dominarii mecanismelor pietei, constatarea unor slabiciuni si esecuri ale acestora au dus la includerea statului in mecanismul general de functionare a economiei nationale. In functionarea economiei se impletesc mecanismele de piata cu interventia statului si ceea ce difera de la o tara la alta este natura si proportiile acesteia. Aparitia acestui agent economic, a fost considerat drept un proces necesar in contextul cresterii complexitatii economiei nationale, a contradictiilor economiei de piata, a necesitatii mentinerii echilibrului economic. Statul, in economiile moderne de piata, joaca un rol de catalizator economic, conservand insa principiile esentiale caracteristice mecanismului pietei. Insa, interventia statului in economie, prin politica bugetara, politica veniturilor, politica fiscala si monetara, prin legislatia economica (vizand concurenta, salariul etc.) peste anumite limite obiective, apare, mai ales in conceptia economistilor monetaristi, de natura sa deregleze functionarea pietei.

In aceste conditii noi, intr-o asemenea economie, piata si mecanismul preturilor se departeaza de schema teoretica a unei „piete pure” in care pretul ce se formeaza spontan la punctul de intersectie al cererii si ofertei regleaza automat functionarea economiei. Pretul nu mai apare ca rezultat unic al fortelor pietei care dicteaza o solutie unica agentilor economici, ci el

apare atat sub impactul deciziilor acestora, cat si ca urmare a unei interventii, mai mult sau mai putin permanente, a statului. Coexista mai multe tipuri de preturi, care teoretic pot fi grupate cel putin in doua categorii principale: preturi „liber” ce se formeaza pe pietele mai putin monopolizate, functie de cerere si oferta, fiind considerate ca preturi ale pietei, ca „date”, agentii economici neputand actiona asupra lor, dar ei isi determina liber optiunile lor ghidati de acest pret care le semnaleaza situatia de pe piata; preturi „administrate” – ce sunt stabilite sau fixate de catre anumite unitati economice, sau de catre stat, preturi ce prezinta un anumit grad de rigiditate, ele neraspunzand la dinamica raportului cerere – oferta, dezechilibrul dintre acestea rezolvandu-se prin ajustari de cantitate.

Toate acestea nu au presupus insa o schimbare de esenta a mecanismului economic din aceste economii. Trasatura sa principala ramane autoreglarea, piata ocupand locul principal in deciziile si comportamentul agentilor economici. Prin mecanismele sale, piata reprezinta conditia generala a functionarii acestui tip de economie, avand un rol hotarator in alocarea si utilizarea resurselor ca si in organizarea, gestiunea si reglarea economiilor nationale.

Cu toate afirmatiile continute in numeroase lucrari de specialitate sau cursuri universitare conform carora economia de piata nu ar prezenta decat dezavantaje, ca ar permite fortelor stihinice sa actioneze in economie, ducand la dezechilibre si la mari pierderi, experienta a dovedit ca aceasta reprezinta prin toate elementele si institutiile sale componente create si perfectionate in decursul secolelor, mecanismul care poate asigura o functionare normala, acceptabila oricarei economii, deoarece permite o actiune efectiva, nedistorsionata a legilor economice, inlatura blocajele in functionarea economiei, promoveaza competenta si calitatea.

Economia de schimb poate asigura corelatiile necesare functionarii eficiente a economiei, prin virtutile sale, prin jocul cererii si ofertei, al preturilor, concurentei, deciziilor de productie si optiunile consumatorilor, orientand resursele societatii spre activitatile necesare si rentabile. Prin aceste parghii ea realizeaza adaptarile necesare in economie, li se ofera consumatorilor largi posibilitati de comparare a bunurilor si serviciilor si alegerea lor la preturi convenabile, iar pentru producatori evitarea risipei, fabricarea la costuri inferioare si vanzarea la preturile cele mai rentabile.

Economia de schimb presupune existenta mecanismului concurential, ce se caracterizeaza prin formarea libera a preturilor, care reprezinta principalul factor de echilibrare a ofertei cu cererea si, in acelasi timp, una din premisele maximizarii rezultatelor activitatii economice, in conditiile unui volum limitat al resurselor. Regula de joc a unui asemenea mecanism consta in a lasa economia sa functioneze plecand de la celulele sale autonome – intreprinderile – care se vor forma sau vor dispere in functie de initiativele particulare sau publice, vor creste sau se vor

micsora, in functie de capacitatea lor de a raspunde cererii, care este indicata de pretul pietei. Desi, legile productiei de marfuri, ale concurentei si competitiei sunt dure, uneori generand irevocabil falimentul, ele stimuleaza initiativa creatoare si spiritul de intreprindere. Mecanismul concurential genereaza o alocare a resurselor in functie de nevoile reale ale societatii. In aceste conditii consumul are o influenta mult mai mare asupra productiei, concurenta stimuleaza diversificarea, innoirea sa in ritmuri rapide, anticiparea directiilor de evolutie a consumului, crearea de produse si servicii diferite care satisfac aceeasi nevoie de consum sau care satisfac simultan mai multe nevoi. Prin aceasta concurenta reprezinta o puternica forta motrice pentru impulsionearea creativitatii in economie, pentru asezarea ei pe coordonatele modernizarii si cresterii rentabilitatii.

Totusi, nu trebuie subestimat faptul ca mecanismul economiei de schimb nu conduce in mod automat la o alocare a resurselor optima sub aspect economic, social si uman deopotriva. Situatii critice ivite in economie, de genul somajului, inflatiei, irosirii unor resurse, saracirii unor paturi sociale s.a., pot fi in legatura cu functionarea pietei, cu mecanismele concurentei, preturilor, relatiei cerere-oferta. Iata de ce interventia statului in acest mecanism devine oportuna, chiar daca aceasta oportunitate este contestata de unii economisti. De fapt mai ales domeniul si amploarea investitiei sunt disputate, actiunea statului in economia moderna este o realitate. Numai ca interventia sa se infaptuieste exclusiv prin parghii economico-financiare, in vederea asigurarii echilibrului economic si pentru realizarea unor obiective de interes general. Ingerintele sale in mecanismul economiei de schimb urmaresc, de fapt, evitarea sau atenuarea, pe cat posibil, a efectelor negative pe care acesta le genereaza.

Tipul actual de economie de schimb existent in tarile dezvoltate se caracterizeaza, in principal, prin urmatoarele trasaturi:

- *multipolaritate*, in sensul ca se caracterizeaza prin multitudinea si diversitatea centrelor de decizie economica;
- *descentralizare*, in sensul ca orice agent economic are autonomie de optiune, decizie si actiune;
- *economie de intreprindere*, in care spatiul microeconomic este fundamental in activitatile din economia nationala;
- *calcul in expresie monetara*, moneda servind drept numitor comun al activitatilor agentilor economici, raspunzand cerintelor de evaluare – cuantificare a costurilor si a rezultatelor;

- *economie in care statul exercita o interventie indirecta si globala*, prin care acesta nu desfiinteaza piata si nici nu indeplineste functiile ei, ci cauta sa o completeze, sa-i corecteze esecurile si sa vegheze asupra functionarii ei;
- *profitul* reprezinta mobil central al unitatilor economice.

In concluzie, economia de schimb in care piata are un rol hotarator in alocarea si utilizarea resurselor ca si in organizarea, gestionarea si reglarea economiei nationale, s-a dovedit asa cum experienta acumulata pana in prezent demonstreaza, sistemul economic de o deosebita performanta.